

Przesłuchiwanie małych dzieci. Badania, standardy, rekomendacje

Joanna Włodarczyk, Joanna Klocek

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę

Niniejsza analiza dotyczy uczestnictwa młodszych dzieci w procedurze sądowej w roli świadka, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości wynikających z fazy ich rozwoju. W licznych pracach opisywano doświadczenia profesjonalistów dokonujących przesłuchań małoletnich świadków. Inspirację niniejszej analizy stanowiły wyniki polskiego badania dotyczącego przesłuchiwanie małych dzieci prowadzonego wśród osób prowadzących takie przesłuchania – sędziów i biegłych psychologów. Analizie poddano najważniejsze aspekty rozwoju małego dziecka (w wieku przedszkolnym) i psychologiczne aspekty jego funkcjonowania, które mogą umożliwić mu uczestnictwo w procedurze sądowej lub je utrudniać. Dotychczasowe doświadczenia profesjonalistów wraz ze standardami przesłuchiwanie małoletnich opracowane przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę pozwalają na sformułowanie rekomendacji dotyczących podejmowania i włączania dzieci w procedury sądowe.

SŁOWA KLUCZOWE:

PRZESŁUCHANIE, WIEK PRZEDSZKOLNY, BIEGŁY PSYCHOLOG, SĘDZIA, POKÓJ PRZESŁUCHAŃ

Dzieci w wieku przedszkolnym w przypadku podejrzenia krzywdzenia są często zarówno prawdopodobnymi ofiarami, jak i głównymi świadkami zdarzeń. W związku z tym jednym z głównych elementów wyjaśnienia, czy doszło do krzywdzenia, jest przesłuchanie dziecka.

Małe dzieci mają trudności z przypominaniem sobie i przekazywaniem wspomnień z wydarzeń, których doświadczyły. Ponadto są podatne na sytuacyjne wpływy społeczno-kontekstowe, w tym cechy wywiadu. Jednocześnie konieczne jest zapewnienie

wysokiej jakości przesłuchania, ponieważ w przeciwnym razie może ono zostać zakwestionowane w sądzie. Przeprowadzanie przesłuchań z małymi dziećmi jest trudne, ale badania naukowe dają niezbędną wiedzę o tym, jak to robić. Odpowiednio przesłuchiwane małe dzieci są wiarygodnymi świadkami przy opisywaniu stresujących wydarzeń i dostarczają rzetelnych opisów wydarzeń z przeszłości, w tym zdarzeń niepokojących (Baugerud, Johnson, Hansen, Magnussen, Lamb, 2020; Lamb i in., 2008).

PRZESŁUCHIWANIE MAŁYCH DZIECI – PRZEGLĄD NAJNOWSZYCH BADAŃ

Badacze przedmiotu wskazują, że dzieci zarówno bardzo małe, jak i starsze najlepiej odpowiadają na pytania w trakcie przesłuchania, gdy kładzie się nacisk na strategię swobodnego przypominania, które najprawdopodobniej pozwolą uzyskać dokładne informacje. Badania dotyczące wypowiedzi dzieci na przesłuchaniach pokazują, że ich informatywność można zwiększyć zarówno poprzez budowanie relacji, jak i trening narracyjny przed przejściem do głównej części przesłuchania – pytania o doświadczenia dziecka (Lamb i in., 2003).

W piśmiennictwie podkreśla się, że już dzieci w wieku 4 lat mogą dostarczyć ważnych informacji w przesłuchaniu dotyczącym ich doświadczeń krzywdzenia. Lamb i in. (2003) ustalili, że chociaż starsze dzieci opowiadały więcej szczegółów niż młodsze, ale liczba szczegółów uzyskanych za pomocą pytań otwartych nie zwiększała się z wiekiem. Co więcej, wyniki pokazują, że bardzo małe dzieci są w stanie dostarczyć większość informacji (kto?, co?, kiedy?) potrzebnych śledczym w odpowiedzi na pytania otwarte, zmniejszając w ten sposób zależność od bardziej ryzykownych pytań zamkniętych (Lamb i in., 2003).

Z kolei Hershkowitz, Lamb, Orbach, Katz i Horowitz (2012) na podstawie analizy 299 przesłuchań dzieci w wieku 3–6 lat w Izraelu ustalali, że nawet dzieci w wieku 3 lat mają wymagane umiejętności poznawcze, werbalne i komunikacyjne, a także wystarczające zdolności koncentracji uwagi, aby funkcjonować jako zaangażowani rozmówcy z dorosłymi. Chociaż stwierdzono, że starsze dzieci odpowiadały na pytania bardziej szczegółowo, to jednak dzieci już w wieku 3 lat były w stanie odpowiadać informacyjnie. Te ustalenia sugerują, że nawet trzylatki mogą dostarczać informacji na temat swoich doświadczeń, gdy procesy przypominania są odpowiednio aktywowane, mimo że zdolność do udzielania odpowiedzi narracyjnych na otwarte podpowiedzi stają się wiarygodne dopiero w późniejszym etapie rozwoju.

Dzieci młodsze (4–5 lat) rzadziej ujawniają przemoc zarówno wewnątrz rodziny, jak i ze strony osób spoza rodziny niż dzieci starsze (9–13 lat). Możliwe, że wynika to

z tego, że młodsze dzieci nie uznawały zachowań, których doświadczyły, za przemocowe, a w przypadku przemocy wewnątrzrodzinnej dodatkowo mogły bać się konsekwencji jej ujawnienia lub odczuwały lojalność wobec podejrzanego (Leach, Powell, Sharman, Anglim, 2017). Dodatkowo mniej rozwinięte umiejętności językowe młodszych dzieci mogą uniemożliwiać im wyjaśnianie swoich doświadczeń, ostatecznie utrudniając ujawnienie wykorzystywania (Grandgenett, Pittenger, Dworkin, Hansen, 2019). Inaczej jest w przypadku doświadczenia przemocy z większym czynnikiem fizycznym (np. penetracją w przypadku wykorzystywania seksualnego) – rośnie wtedy prawdopodobieństwo ujawnienia w przypadku młodszych dzieci (a także dzieci w wieku szkolnym, chociaż już nie w przypadku nastolatków). Możliwe, że młodsze dzieci były skłonniejsze do ujawnienia przypadków, gdy doszło do penetracji, ponieważ w porównaniu z przemocą niepenetracyjną częściej uznawały incydent za przemocowy (Leach i in., 2017).

Stwierdzono także, że wśród dzieci, które ujawniły informacje przed przesłuchaniem sądowym, młodsze dzieci były mniej skłonne do ujawnienia informacji podczas przesłuchania sądowego niż dzieci w wieku szkolnym. Istnieją co najmniej trzy możliwe wyjaśnienia tego odkrycia. Po pierwsze, młodsze dzieci, które wcześniej ujawniły doświadczenie przemocy, mogły nie ujawnić go ponownie podczas przesłuchania sądowego ze względu na formalny charakter miejsca lub mogły być mniej świadome niż starsze dzieci konsekwencji pierwszego ujawnienia. Po drugie, sytuacja z wywiadu mogła nie wspierać przypominania młodszych dzieci tak bardzo, jak starszych dzieci. Po trzecie, młodsze dzieci mogły nie mieć nic do ujawnienia – podejrzenie nadużycia mogło wynikać z błędnej interpretacji tego, co powiedziały (Leach i in., 2017).

Mimo wielu lat szkoleń dotyczących sposobów przesłuchiwanie dzieci i tego, jak ważne jest niestawianie pytań sugerujących, w jednej z najnowszych analiz 207 przesłuchań dzieci przedszkolnych przeprowadzonych w latach 2015–2017 w Norwegii (Baugerud i in., 2020) wykazano jednak, że osoby przesłuchujące dzieci wciąż je zadają, szczególnie podczas przesłuchiwanie najmłodszych dzieci, które wcześniej nie ujawniły przemocy. Wyniki tej analizy sugerują ponadto, że style przeprowadzania wywiadów w Norwegii nie zmieniły się znacząco w czasie, nawet przy zastosowaniu innowacyjnych technik przez specjalnie przeszkolonych do tego celów policjantów. Badacze podkreślają potrzebę opracowania nowych – intensywniejszych i długofalowych – form szkolenia dla profesjonalistów, ponieważ wywiady przeprowadzone z małymi dziećmi według nowych standardów nie okazały się wyższej jakości niż te przeprowadzone przed wprowadzeniem nowych technik i szkoleń (Baugerud i in., 2020).

Uczeni amerykańscy, Fessinger, McWilliams, Bakth i Lyon (2020), badali natomiast, jak osoby przesłuchujące wprowadzają podstawowe zasady (*grand rules*) dotyczące przesłuchania. Te podstawowe zasady różnią się w zależności od protokołów, według których prowadzone są przesłuchania, ale zazwyczaj polegają one na zachęcaniu dzieci do:

1. mówienia „nie wiem” zamiast zgadywania;
2. proszenia o wyjaśnienie, gdy nie rozumieją pytania;
3. poprawiania błędów popełnianych przez osobę przesłuchującą dziecko;
4. rozumienia, że osoba przesłuchująca nie dzieli się swoją wiedzą;
5. mówienia prawdy.

Badacze ustalili, że osoby przesłuchujące dzieci nie w pełni stosują się do rekomendacji i wytycznych, które poznają na profesjonalnych szkoleniach, ale dokonują ich systematycznych dostosowań. Badania tych konkretnych odchyień mogą kierować przyszłą praktyką w obszarze przesłuchiwania dzieci, pokazując, że należy je dostosować lub utrzymać w zależności od tego, czy są pomocne, szkodliwe, czy też nie wpływają na przesłuchania. Podsumowując, wyniki wskazują, że osoby przesłuchujące małe dzieci mogą odchodzić od podstawowych zaleceń zawartych w danych protokołach, dostosowując je do cech indywidualnych danego dziecka.

Tym ważniejsze wydają się dane z badań dotyczących tego, jak wyglądają przesłuchania dzieci, uzyskane podczas bezpośrednich wywiadów z osobami przesłuchującymi małe dzieci. Jedno z nich przeprowadziły dwie badaczki (Katz, Kosher, 2020) w Izraelu. Na jego podstawie ustaliły trzy bariery uczestnictwa dzieci przedszkolnych w przesłuchaniach: bariera rozwojowa dzieci, bariera emocjonalna osób przesłuchujących dzieci i wymagania wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.

W przypadku bariery związanej z rozwojem dzieci badani wskazali głównie na trudności z przypominaniem sobie (spowodowane przede wszystkim upływem czasu między domniemanym nadużyciem a rozpoczęciem śledztwa) oraz trudności w rozróżnianiu wydarzeń (w przypadku powtarzających się epizodów wykorzystywania). Dodatkowo badani mówili o ograniczeniach uwagi przedszkolaków i trudnościach podczas przesłuchań w radzeniu sobie z różnymi rozpraszaczami. Zwracali również uwagę na potrzeby fizjologiczne dziecka, takie jak zaspokojenie głodu i konieczność skorzystania z łazienki (Katz, Kosher, 2020).

Szczególnie ciekawe wydają się jednak bariery związane z emocjami osób, które prowadzą przesłuchania z dziećmi. Przesłuchujący, którzy sami byli rodzicami, mówili, że trudno widzieć dzieci w takich sytuacjach i mieć poczucie, że nie mogą im pomóc:

Jak mam ci to wytłumaczyć? Jest dziecko ze smoczkiem, boi się, siedzi przede mną... Chcę mu pomóc, wierzę w kilka słów, które mówi... ale wiem, że je zawiodę, bo jego zeznanie nie będzie wystarczająco dobre dla systemu. Siedzi tam, wyglądając dokładnie jak moja córeczka, i chce mi się płakać, chcę wyjść z pokoju, ale nie mogę, ponieważ to ja mam jej pomagać i nie mam pojęcia, jak... (Katz, Kosher, 2020, s. 4, tłum. własne)

W przypadku barier związanych z wymaganiami wymiaru sprawiedliwości badani uważali, że przekraczają one znacznie możliwości rozwojowe dziecka w wieku przedszkolnym, pozostawiając zarówno dzieci, jak i osoby je przesłuchujące sfrustrowane i zrozpaczone podczas spotkania. Jednym z przykładów podawanych wielokrotnie przez badanych był przypadek, gdy dzieci włączały do swoich narracji elementy ze świata fantazji lub wyobrażone. Oczekiwania i wymagania wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych muszą zostać zmodyfikowane, aby sprostać możliwościom dzieci w wieku przedszkolnym (Katz, Kosher, 2020).

W niniejszym artykule prezentujemy wyniki polskiego badania dotyczącego przesłuchiwania małych dzieci, które również zostało prowadzone wśród osób prowadzących przesłuchania z dziećmi – sędziów i biegłych psychologów.

BADANIE POLSKICH SĘDZIÓW I BIEGŁYCH PSYCHOLOGÓW

Celem badania było uzyskanie aktualnej wiedzy na temat praktyki przesłuchiwania małych dzieci w Polsce oraz organizacji i przebiegu przesłuchań, a także określenie obszarów wymagających poprawy oraz potrzeb sędziów, biegłych i dzieci w związku z udziałem w tej czynności.

Metodologia

Badanie przeprowadzono metodą indywidualnego wywiadu telefonicznego w marcu i kwietniu 2020 roku. Łącznie zrealizowano 31 wywiadów z profesjonalistami – 19 z sędziami pracującymi w wydziałach karnych sądów rejonowych lub okręgowych i 12 z biegłymi psychologami, którzy brali udział w przesłuchaniach małoletnich świadków przestępstw. Badani sędziowie i biegli sądowi pracowali w miejscowościach różnej wielkości w ośmiu województwach: lubuskim, warmińsko-mazurskim, pomorskim, podlaskim, mazowieckim, lubelskim, dolnośląskim i wielkopolskim. Średnia długość wywiadu wyniosła ok. 40 min. Badanych profesjonalistów zapytano o doświadczenia związane z przesłuchiwaniem małoletnich, ocenę praktyki przesłuchiwania małoletnich w Polsce, organizację i przebieg przesłuchań, a także o potrzeby związane z udziałem w tej czynności.

Wyniki

Badani sędziowie i biegli psychologowie wskazywali, że chociaż najczęściej przesłuchują dzieci w wieku szkolnym, to zdarzają się także przesłuchania młodszych dzieci. Większość badanych miała doświadczenia w przesłuchiowaniu „starszych” dzieci, tzn. powyżej 6 r.ż. (dzieci w wieku szkolnym). Zdecydowana mniejszość deklarowała doświadczenia współpracy z mniejszymi dziećmi.

Przesłuchiwałam jedną trzylatkę. Ale to jest rzadkość. (B1)¹

To zależy, w jakich sprawach. W tych sprawach dotyczących wolności seksualnej są to zwykle małe dzieci. Małe to – mówię – taki przedział wiekowy 5–9, może tam 12 lat. Natomiast w sprawach dotyczących znęcania są to dzieci trochę starsze. No, ale tak myślę, że może tam było kiedyś jakieś dziecko czteroletnie. (S4)

Chyba mi [...] się zdarzyło też przesłuchiwać mniejsze dziecko, pięcio- czy sześćoletnie, ale tutaj z psychologiem i to tak jakoś krótko było dosyć. (S8)

Prowadzenie przesłuchania z dzieckiem poniżej 7 r.ż. jest wskazywane przez badanych jako jedna z najtrudniejszych sytuacji związanych z przesłuchiowaniem małoletnich. Mówiąc o małych dzieciach, badani zazwyczaj mieli na myśli dzieci do wieku szkolnego (czyli do 6 r.ż.). Badani biegli psychologowie i sędziowie wskazywali, że ich zdaniem przesłuchiwanie dzieci do 4 r.ż. najczęściej jest nie tylko bardzo trudne, ale też nie ma większego sensu, ponieważ trudno uzyskać odpowiedni materiał. Wśród badanych brakowało jednak jednoznacznej opinii co do wieku, w którym przesłuchanie dziecka powinno się prowadzić.

Największą trudność? Małe dzieci zupełnie. Niejednokrotnie zdarzało się, że prokuratorzy wnioskuje o przesłuchanie dzieci dwuipół-, trzyletnich. [...] Ja uważam, że nie [należy przesłuchiwać dzieci poniżej 4 r.ż.]. Nawet uważam, że te czteroletki to jest za mało. Więc takie adekwatne, to jest takie pięcioletnie dziecko. Z moich takich spostrzeżeń, doświadczeń. (S7)

W przypadku dzieci w wieku od nawet 2,5 roku do 5 lat badani często wskazywali, że bardzo trudno jest im uzyskać jakiegokolwiek zeznania. Dzieci często nie chcą nic mówić, zamykają się w sobie.

---

1 B – biegła/biegły psycholog, S – sędzia.

Ja raz [...] się zgodziłam na badanie trzyletniego dziecka i to był dramat po prostu. Tak że myślę, że dzieci, rzeczywiście tak jak państwo wskazują na różnych szkoleniach, od 4 roku życia. (B5)

Nawet poniżej 3 roku życia, więc to w ogóle bzdura tak naprawdę. No, ale musieliśmy jakąś tam próbę podejmować, oczywiście to było praktycznie nieskutecznie. (S12)

Ostatnio miałam dziecko trzyletnie, czteroletnie. Miałam takiego czteroletka. Ale nie chciał nic powiedzieć, tylko w końcu się speszył, zamknął w sobie, tak że nie był chętny do współpracy. (S14)

Wielu badanych wspominało, że ich zdaniem nie powinno się przesłuchiwać małych dzieci, jednak muszą podejmować takie próby z powodu wniosków prokuratury o przesłuchanie.

Na szczęście tych takich najmniejszych dzieci cztero–pięcioletnich, przynajmniej nasza prokuratura, nie mamy zwyczaju składać wniosków o przesłuchanie, ale niestety wiem, że w niektórych prokuraturach takie wnioski składają, co w mojej ocenie mija się z celem, bo te dzieci są niekontaktowe jeszcze, ciężko [...]. Znam takie przypadki – wniosek o przesłuchanie małoletniego, znaczy małoletniego, małego dziecka, czyli cztero–pięcioletniego, na okoliczności sprzed roku czy sprzed dwóch lat. No, to to jest w ogóle, wydaje mi się, że nie trzeba być psychologiem ani pedagogiem, żeby wiedzieć, że to jest niewiarygodne przesłuchanie tak małego dziecka na tak odległe w czasie wydarzenia. (S2)

I poza tym też są te wnioski [o przesłuchanie dziecka], wbrew temu co państwo na szkoleniach mówicie. Żeby dzieci poniżej czwartego roku życia nie przesłuchiwać. Też takie wnioski do nas wpływają na przykład. Gdzie chodzi o przesłuchanie dziecka trzyletniego, trzyipółletniego. No i potem też różna praktyka. Bo niektórzy sędziowie takie wnioski zza biurka zwracają, że jest niemożliwe przesłuchanie takiego dziecka. A niektórzy robią tak, że jednak organizują to przesłuchanie, a potem od decyzji psychologa uzależniają, czy jest sens przesłuchiwanie tego dziecka czy nie. Najczęściej nie ma takiego sensu. (S3)

Badani podkreślają, że w pojedynczych przypadkach takie przesłuchanie daje dobre efekty – wszystko zależy przede wszystkim od etapu rozwoju dziecka, szczególnie werbalnego, choć też od sprawy – jak dawno się wydarzyła. Dodatkowo takie przesłuchanie często wygląda inaczej niż w przypadku starszych dzieci – stosuje się w jego trakcie więcej technik projekcyjnych.

Wydaje mi się, że w większości przypadków korzyści płynące z czynności przesłuchania są nieadekwatne do treści, które są gromadzone. Wydaje mi się, że nie jest to zasadne. Aczkolwiek znam jeden czy dwa przypadki takie, gdzie przesłuchanie nawet tak małego dziecka miało uzasadnienie. I to były czynności związane z molestowaniem seksualnym, gdzie jakby treści, które podawało dziecko, były absolutnie wykraczające poza jego możliwości rozwojowe. (B1)

To też zależy od dziecka, ale ja bym jednak postawiła chyba cenzurę na tych przynajmniej pięciu latach. Bo nawet jeżeli takie małe dziecko cokolwiek powie, takie dziecko, które miało nieprzyjemne doświadczenie jak miało trzy lata, powiedzmy dwa to już w ogóle, to pytanie, na ile to jest miarodajne, na czym będzie można się oprzeć. (S5)

To znaczy, jeżeli dziecko jest rozwinięte nad wiek, jeżeli rozróżnia prawdę od kłamstwa, to oczywiście, że można. Z tym, że to przesłuchanie to jest trochę za duże słowo. W przypadkach, które ja miałam... Taka duża sprawa pedofilska, chyba dalej jest taka właśnie znana z małymi dziećmi, to raczej techniki projekcyjne, zabawa, tego typu. Czyli nie są to takie żadne dowody, prawda, no, ale to dla nas cenny materiał. (B7)

Większość badanych wskazywała na wiek czterech lat jako granicę, od której powinno się brać pod uwagę przesłuchiwanie dziecka. Zdarzały się jednak pojedyncze przypadki, gdy przesłuchanie z udziałem młodszego – trzyletniego – dziecka zakończyło się sukcesem. W tych przypadkach badani podkreślali bardzo rozwinięte umiejętności komunikacyjne/werbalne tych dzieci.

Najmłodsza dziewczynka, którą przesłuchiwałam, miała trzy lata i tam było podejrzenie przemocy seksualnej. Przy czym to dziecko było bardzo rozwinięte werbalnie. Dużo mówiła już. (S1)

Ta dziewczynka jedna, którą właśnie przesłuchiwałam, zamiast tego sędziego, to ona miała trzy i pół roku. Ale ja się z nią wcześniej już widziałam. Więc ona była bardzo komunikatywna. Sprawa dotyczyła niedawnych wydarzeń. (B4)

O ile tego, o jak dawne wydarzenia dzieci będą pytane, można się dowiedzieć z akt, o tyle do kwestii rozwoju danego dziecka i związanej z nią oceną możliwości przesłuchania potrzebne jest badanie wstępne psychologa. Większość badanych wspominała, że w przypadku małych dzieci jest ono koniecznością i powinno przebiegać w odpowiednich warunkach. W takich sytuacjach sędziowie szczególnie polegają na opinii biegłych psychologów.

Już od dawna o tym mówię, że powinno być obowiązkowe, w stosunku do dzieci poniżej siódmego roku życia, czyli dzieci nieszkolnych. Obowiązkowe badanie psychologa przez dziecko, pod kątem w ogóle tego, w jakich warunkach ma się odbywać przesłuchanie. [...] Czy to należałoby przeprowadzić poprzez kontakt tylko psychologa i tak zwaną psychozabawę, a nie klasyczne przesłuchanie. Ponieważ niektóre dzieci mniejsze, no, nie rozumieją naszych pytań. I tak naprawdę powinien to robić psycholog, bez obecności sędziego najlepiej w środku. Czyli to obowiązkowe wstępne czynności psychologa przed przesłuchaniem. I to nie powinno być robione tak, jak u nas najczęściej jest, że to jest dziesięć minut na korytarzu, nim dziecko wejdzie. (S9)

Znaczący na pewno takie dziecko musi być ocenione, jego zdolności komunikacyjne muszą być ocenione przed badaniem. Przed przesłuchaniem. Czy to w ogóle daje szansę uzyskania jakiegokolwiek wiarygodnego materiału? (B2)

Uważam, że, no, można by pod jakimiś specjalnymi warunkami przesłuchiwać dzieci poniżej czwartego roku życia, ale przy takim dużym obwarowaniu przygotowania takiej osoby, która to przesłuchanie prowadzi. (B3)

Myszę, że ja jako nawet sędzia, miałabym dużą trudność oceniać taki materiał dowodowy i jeśli bym na czymkolwiek bazowała, to przede wszystkim na opinii psychologów tutaj, w tym zakresie. Na tym, co oni widzą niezależnie od tego, co dziecko mówi, ale jak się zachowuje. Chyba tak, chyba szybciej. (S10)

Z drugiej strony sędziowie zwracają też uwagę, że nie zawsze opinia psychologa wystarczy. W niektórych sytuacjach na podstawie samej opinii nie da się ustalić winy lub braku winy oskarżonego lub podejrzanego. Widać tutaj ścieranie się wartości związanych z dobrem dziecka oraz tych związanych z dobrem sprawy karnej i ustalenia winnego.

Ja się staram unikać przesłuchań małoletnich dzieci, takich sześć lat, siedem, jeżeli tylko nie muszę. Już po tylu latach pracy z doświadczenia wiem, że dla tych dzieci to jest też duży stres i jak tylko nie ma takiej potrzeby, gdzie mogę pewne informacje uzyskać z innych źródeł po prostu, to odmawiam obrońcom takich wniosków z uwagi na dobro małoletniego, bo można ten dowód w zupełnie inny sposób uzyskać [...]. Jak tylko nie ma takiej potrzeby, jak tylko gdzieś tam te informacje wcześniej zostały zgromadzone, to odstępuję i nawet się narażam potem na jakieś reperkusje z drugiej instancji, bo tam sędziowie drugiej instancji nie wykonują tych czynności, bo to już oni są od oceny naszych orzeczeń, ale to już jest kwestia inna. Ja uważam, że jak nie trzeba kogoś narażać na jakiś stres, to go nie trzeba i tyle. (S18)

JAK PRZESŁUCHIWAĆ MAŁE DZIECI?

Jak wynika z badania, uczestnictwo dziecka w procedurze sądowej bywa dla wielu profesjonalistów wyzwaniem. Żeby małoletni świadek mógł uczestniczyć w procedurach, należy wziąć pod uwagę wiele aspektów, m.in. standardy dotyczące przesłuchiwania małoletnich świadków w trybie art. 185a i 185b Kodeksu postępowania karnego, rozwój psychiczny dziecka i jego możliwości do uczestniczenia w procedurze oraz przygotowanie sędziów, biegłych sądowych i innych osób uczestniczących w postępowaniu, w którym występuje małoletni świadek.

Podejmując decyzję o przesłuchaniu małoletniego świadka, a w szczególności małoletniego poniżej 6 r.ż., należy uwzględnić standardy dotyczące przesłuchiwania małoletnich świadków opracowane przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę i rekomendowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości. W szczególności punkty dotyczące terminu przesłuchania.

Termin przesłuchania powinien być dostosowany do stanu fizycznego i emocjonalnego dziecka oraz uwzględniać jego możliwości rozwojowe, w szczególności dotyczące funkcjonowania pamięci i, na ile jest to możliwe, być stosunkowo nieodległy od zdarzenia będącego przedmiotem postępowania [...]. Termin powinien być wyznaczony, o ile jest to możliwe i konieczne, po konsultacji ze specjalistą (psychologiem, kuratorem, pedagogiem). [...] Planowana pora i czas przesłuchania powinny być dostosowane do pory optymalnej aktywności dziecka, uwzględniać czas niezbędny do nawiązania kontaktu z nim przed przystąpieniem do czynności procesowej oraz uwzględnić konieczność ewentualnych przerw w prowadzonej czynności.² (Fundacja Dzieci Niczyje, 2011)

Szczególnie ważne w przypadku młodszych świadków (poniżej 6 r. ż.) wydaje się wcześniejszy kontakt z psychologiem lub pedagogiem, który w profesjonalny sposób oceni poziom rozwoju dziecka i jego możliwości do uczestniczenia w przesłuchaniu. Bez wcześniejszego rozeznania się w funkcjonowaniu dziecka procedura przesłuchania może okazać się niepomocna i negatywnie wpłynąć na stan emocjonalny dziecka.

Dokonując oceny i analizy funkcjonowania dziecka, należy uwzględnić poziom rozwoju psychicznego, który u dziecka trwa wiele lat. Funkcjonowanie dziecka zależy

---

2 Standardy dotyczące przesłuchiwania małoletnich świadków w trybie art. 185a i 185b k.p.k. opracowane zostały w 2010 r. przez Fundację Dzieci Niczyje w konsultacji z Radą Ekspertów ds. Ochrony Dzieci-Ofiar Przestępstw oraz Koalicją na rzecz Przyjaznego Przesłuchiwania Dzieci przy FDN. Są rekomendowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

od przebiegu rozwoju fizycznego i psychicznego oraz odpowiedzi ze strony opiekunów na potrzeby wynikające z danej fazy rozwojowej.

Aby móc się przyjrzeć potrzebom małych świadków i poszkodowanych przestępcami, którzy uczestniczą w procedurach sądowych, należy wziąć pod uwagę fazy rozwojowe i wynikające z nich potrzeby i umiejętności dzieci. W niniejszych rozważaniach uwaga będzie skupiona na dzieciach do 6 r.ż.

Przy podejmowaniu decyzji o przesłuchaniu dziecka należy uwzględnić potrzeby związane z jego rozwojem umysłowym i psychicznym.

W 1 r.ż. dziecka rozwój psychiczny ogranicza się do poznania przez niego uczuć, takich jak frustracja i gratyfikacja. U niemowlęcia w tym czasie dochodzi do powolnego dojrzewania układu nerwowego – zdolności poznawczych, motorycznych, koordynacji wzrokowo-ruchowej (Cieszyńska, Korendo, 2008). Z przyczyn rozwojowych oczywiste jest, że dziecko w takim wieku nie jest w stanie bezpośrednio uczestniczyć w procedurach sądowych.

Okres wczesnego dzieciństwa (2–3 r.ż.) jest związany głównie z rozwojem motorycznym i poznawczym (Kielar-Turska, 2004). Dziecko w tym czasie powinno potrafić jednoznacznie sygnalizować swoje potrzeby i chęci do podejmowania czynności. Jest to czas intensywnej nauki tego, co wolno, a czego nie. Rozwój psychiczny dziecka w tym czasie pozwala na wyrażanie własnego zdania i potrzeb. Rozwój umysłowy malucha wiąże się z tym, że potrafi on realizować i wyrażać swoje potrzeby. Dziecko jest w stanie uczestniczyć we wspólnej zabawie. Wykonuje proste polecenia. Jest w stanie pokazywać pojedyncze przedmioty, zwierzęta, osoby na obrazku oraz podstawowe części ciała i czynności. W tej fazie rozwoju następuje stały wzrost słownictwa (Bee, 2004).

Biorąc to pod uwagę, można stwierdzić, że dziecko w tym wieku nie jest w stanie odtworzyć werbalnie i pozawerbalnie zdarzeń, w jakich uczestniczyło. Może uczestniczyć w zabawie kierowanej lub w spontaniczny sposób w zabawie odtwarzać określone zdarzenia. Wynika z tego, że uczestniczenie dziecka w tym wieku w procedurze sądowej ma w indywidualnych przypadkach uzasadniony sens jedynie w formie badania sądowo-psychologicznego realizowanego przez biegłych sądowych, ale nie w formie przesłuchania.

Dziecko w okresie przedszkolnym (4–6 r.ż.) jest najczęściej stymulowane do zdobywania umiejętności współpracy. Dzieci w tym okresie życia potrafią zwykle uczestniczyć we wspólnej zabawie. Mówią o swoich wymaganiach, pomysłach, ale też potrafią uwzględnić zdanie innych (Kielar-Turska, Białecka-Pikul, 2004). Dziecko w tej fazie rozwojowej jest w stanie wymieniać imiona innych dzieci i dorosłych, nazwiska i nazwy miejscowości. Następuje wzrost zdolności narracji – opowiadanie

obrazka, relacjonowanie zdarzeń np. z przedszkola lub wizyty u babci. Dziecko potrafi dokonywać myślenia na materiale wyobrażeniowym (Obuchowska, 2004). Jego słownictwo staje się bogatsze, co wpływa na znaczny wzrost kompetencji komunikacyjnych. Jest w stanie mówić o przeszłości i ją planować na swój prosty sposób, pojawiają się również zdolności związane z myśleniem o nieobecnych osobach i hipotetycznych sytuacjach. W tym etapie rozwojowym pojawiają się złożone uczucia, tj. zazdrość, duma, wstyd i poczucie winy. Dziecko w tym wieku potrafi inicjować kontakty społeczne dzięki zdolnościom werbalnym i pozawerbalnym. Poszerza się jego repertuar zachowań przez obcowanie z rówieśnikami. Jest w stanie opowiedzieć o sytuacji, w którym uczestniczyło (Bee, 2004; Kielar-Turska, Białecka-Pikul, 2004; Włodarski, Matczak, 1998).

Oczywiście przebieg rozwoju jest bardzo indywidualny i każde dziecko może rozwijać się w innym tempie, co oznacza, że nie każdy cztero–pięć-latek będzie w stanie opowiedzieć w logiczny i przydatny dla nas sposób o jakimś zdarzeniu. Rozwój dziecka przebiegnie prawidłowo tylko w odpowiednim środowisku, które je kształtuje. Warto tu zaznaczyć, że dziecko zaniedbane wychowawczo często zachowuje się jak młodsze rozwojowo i może funkcjonować w różnych obszarach rozwoju inaczej niż jego rówieśnicy. Nie każde dziecko w tym wieku będzie więc w stanie uczestniczyć w procedurze przesłuchania.

Włączając dziecko w wielu 4–6 lat w procedurę sądową, należy uwzględnić warunki, w jakich będzie realizowane spotkanie oraz jego przebieg. Warunki i czas przesłuchania określają *Standardy dotyczące przesłuchiwania małoletnich świadków w trybie art. 185a i 185b k.p.k.* opracowane w 2010 r. przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę (wtedy Fundację Dzieci Niczyje). Planując przebieg spotkania, należy uwzględnić fazę rozwojową, w jakiej znajduje się dziecko w chwili przesłuchania, indywidualne zdolności dziecka wynikające z jego środowiska i okoliczności, w jakich się znajduje.

W czasie spotkania z dzieckiem zaplanowane dla niego aktywności powinny być zmienne i nie dłuższe niż kilka do kilkunastu minut. Dla małego dziecka jeden rodzaj aktywności trwającej dłuższy czas jest nużący, co wynika z nietrwałości ich uwagi oraz męczliwości. W czasie procedury przesłuchania należy unikać hałaśliwych i bardzo energicznych zajęć – powinno się wybierać takie, które będą wyciszały dziecko, ale jednocześnie utrzymają jego ciekawość i aktywność. Warto też korzystać z materiałów specjalnie przygotowanych dla dziecka, np. układanek, obrazków lub kredek. Wówczas procedura przesłuchania jest dla dziecka łatwiejsza, a jednocześnie nie zakłóca osiągnięcia celu spotkania.

Rozmawiając z dzieckiem, warto stworzyć warunki sprzyjające swobodnemu przypomnieniu wydarzeń, w których ono uczestniczyło. Należy zadawać pytania

otwarte, unikając pytań zamkniętych. Niedopuszczalne jest zadawanie pytań sugerujących i mogących zaindukować jakiegokolwiek treści dziecku. Aby dziecko miało szansą czuć się swobodnie na spotkaniu ze specjalistami, warto przed rozpoczęciem procedury przesłuchania nawiązać bezpieczny kontakt z dzieckiem.

Reasumując, trzeba podkreślić, że decydując o włączeniu dziecka w wieku 4–6 lat do procedury związanej z przesłuchaniem, należy właściwie ocenić poziomy funkcjonowania i rozwoju dziecka. W indywidualnych przypadkach rozwój i sposób funkcjonowania pozwalają na podjęcia próby przesłuchania takiego dziecka, jednak – mając na uwadze dobro małoletniego – bezpieczniejsze dla jego rozwoju psychicznego i emocjonalnego wydaje się badanie sądowo-psychologiczne.

PODSUMOWANIE

Zdaniem badaczy, ważne jest, aby wystrzegać się zbyt negatywnych lub zbyt optymistycznych poglądów na temat zdolności dzieci. Nauka i badania w tym obszarze, żeby nie wprowadzały w błąd, powinny zapewniać kompletny i dokładny opis zdolności dzieci jako świadków (Goodman, Melinder, 2007).

Przytoczone wcześniej badania wskazują, że dzieci w wieku przedszkolnym, tj. poniżej 6 r.ż., są w stanie dostarczyć ważnych informacji, które mogą okazać się istotne w postępowaniach sądowych. Małoletni świadkowie w wieku 3–6 lat są w stanie opowiadać informacyjnie i nawiązać bezpieczny kontakt pod warunkiem, że odbywa się to w odpowiednich warunkach.

Wiedza z zakresu psychologii rozwoju wskazuje, że dzieci w tym przedziale wiekowym mają wymagane umiejętności poznawcza, werbalne i komunikacyjne, aby poprawnie funkcjonować w rozmowie z dorosłym. Autorzy poradnika opracowanego przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę (2018) pt. *Przesłuchanie małoletniego świadka w postępowaniu karnym – poradnik profesjonalistów* wskazują, że korzystanie w czasie przesłuchania z metodyki bazującej na protokole NICHD maksymalizuje uzyskanie informacji od dziecka. Aktywizowanie pamięci dziecka i narracji jest możliwe dzięki formułowaniu pytań otwartych. Rekomendowane jest stosowanie metodyki NICHD, ponieważ jest ona mniej drażliwa dla dziecka i przez to chroni je przed wtórną traumatyzacją (Budzyńska, 2018).

Mając na uwadze analizę dokonanych badań oraz wiedzę z zakresu psychologii rozwojowej, konieczne jest uznanie, że przesłuchiwanie małoletnich świadków jest bardzo złożonym procesem, a – planując czynności związane z taką procedurą – należy wziąć pod uwagę wiele aspektów. Pierwszorzędową zasadą jest dobro małoletniego – procedura oraz toczące się postępowanie w żaden sposób nie mogą

wywrzeć szkodliwego wpływu na psychiczne i emocjonalne funkcjonowanie dziecka. Jeżeli uczestnictwo dziecka w procedurze jest niezbędne, należy rozważyć możliwość przeprowadzenia badania psychologiczno-sądowego, które wydaje się być najbezpieczniejszą czynnością, w jaką można włączyć małoletniego świadka.

Decydując się jednak na przesłuchanie małoletniego, należy odpowiednio ocenić przebieg jego rozwoju i fazę, w jakiej w danym momencie się znajduje. Ponadto trzeba uwzględnić jego możliwości poznawcze, językowe i emocjonalne oraz środowisko, w którym wzrasta. Aby móc przeprowadzić przesłuchanie, należałoby wcześniej dokonać takiej analizy. Przed przystąpieniem do procedury należy również nawiązać bezpieczny kontakt z dzieckiem.

Podczas samego przesłuchania małoletniego świadka konieczne jest obserwowanie jego emocji, reakcji i zachowań. Niezbędne jest również właściwe reagowanie na stany emocjonalne dziecka w trakcie spotkania. Pozwala to na minimalizowanie dyskomfortu dziecka i sprzyja tworzeniu bezpiecznych warunków spotkania.

Warte podkreślenia są metody przeprowadzania przesłuchania i sposób ich realizacji. Pytania zadawane małoletniemu świadkowi powinny być otwarte, a język, sposób wypowiedzania i słownictwo dostosowane do możliwości rozwojowych dziecka. Zadając pytania, należy unikać sugerowania jakichkolwiek treści. Niewłaściwe jest zadawanie pytań podchwytliwych lub wymuszających jakąkolwiek odpowiedź. Pytania powinny być formułowane w sposób zrozumiały dla dziecka i dający możliwość swobodnej wypowiedzi.

Osoby dorosłe uczestniczące w procedurze związanej z przesłuchaniem małych dzieci powinny być odpowiednio przygotowane do tej procedury. Konieczna jest znajomość podstawowych faz rozwojowych małych dzieci oraz ich umiejętności i funkcjonowanie. Niezwykle ważne wydają się również tzw. umiejętności miękkie, które pozwolą na nawiązanie bezpiecznego kontaktu z dzieckiem i pomogą w stworzeniu bezpiecznych warunków spotkania.

W indywidualnych przypadkach rozwój i sposób funkcjonowania pozwalają na podjęcia próby przesłuchania takiego dziecka, jednak – mając na uwadze dobro małoletniego –bezpieczniejsze dla jego rozwoju psychicznego i emocjonalnego wydaje się badanie sądowo-psychologiczne.

E-maile autorek: joanna.wlodarczyk@fdds.pl, joanna.klocek@fdds.pl.

BIBLIOGRAFIA

- Baugerud, G-A., Johnson, M. S., Hansen, H. B. G., Magnussen, S., Lamb, M. E. (2020). Forensic interviews with preschool children: An analysis of extended interviews in Norway (2015–2017). *Applied Cognitive Psychology*, 34, 654–663. <https://doi.org/10.1002/acp.3647>.
- Bee, H. (2004). *Psychologia rozwoju człowieka*. Poznań: Wydawnictwo Zyska i Spółka.
- Cieszyńska, J., Korendo, M. (2007). *Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka od noworodka do 6 roku życia*. Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne.
- Cieszyńska, J., Korendo, M. (2008). *Karty diagnozy – 10 etapów rozwoju dziecka od 4. do 36. miesiąca życia*. Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne.
- Cieszyńska-Rożek, J. (2013). *Metoda krakowska wobec zaburzeń rozwoju dzieci. Z perspektywy fenomenologii, neurobiologii i językoznawstwa*. Kraków: Wydawnictwo Omega Stage Systems Jędrzej Cieszyński.
- Fessinger, M. B., McWilliams, K., Bakth, F. N., Lyon, T. D. (2020). Setting the ground rules: use and practice of ground rules in child forensic interviews. *Child Maltreatment*, 26(1), 126–132. <https://doi.org/10.1177/1077559520910783>.
- Fundacja Dzieci Niczyje. (2011). Standardy dotyczące przesłuchiwanie małoletnich świadków w trybie art. 185a i 185b k.p.k. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 10(2), 23–26.
- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę. (2018). *Przesłuchanie małoletniego świadka w postępowaniu karnym – poradnik profesjonalistów*. Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Goodman, G. S., Melinder, A. (2007). Child witness research and forensic interviews of young children: A review. *Legal and Criminological Psychology*, 12, 1–19. <https://doi.org/10.1348/135532506X156620>.
- Grandgenett, H. M., Pittenger, S. L., Dworkin, E. R., Hansen, D. J. (2019). Telling a trusted adult: Factors associated with the likelihood of disclosing child sexual abuse prior to and during a forensic interview. *Child Abuse & Neglect*, 104193. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104193>.
- Hershkowitz, I., Lamb, M. E., Orbach, Y., Katz, C., Horowitz, D. (2012). The development of communicative and narrative skills among preschoolers: Lessons from forensic interviews about child abuse. *Child Development*, 83, 611–622. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2011.01704.x>.
- Katz, C., Kosher, H. (2020). “He’s just a baby”: Forensic interviewers’ experiences and perceptions of maltreated preschoolers’ participation in the criminal

- justice system. *Children and Youth Services Review*, 110, 104738. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104738>.
- Kielar-Turska, M. (2003). Rozwój człowieka w pełnym cyklu życia. W: J. Strelau (red.), *Psychologia: podręcznik akademicki. Tom 1. Podstawy psychologii*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo .
- Kielar-Turska, M. (2004). Średnie dzieciństwo. Wiek przedszkolny. W: B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kielar-Turska, M., Białecka-Pikul, M. (2004). Wczesne dzieciństwo. W: B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lamb, M. E., Sternberg, K. J., Orbach, Y., Esplin, P. W., Stewart, H., Mitchell, S. (2003). Age differences in young children's responses to open-ended invitations in the course of forensic interviews. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71(5), 926–934. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.71.5.926>.
- Leach, C., Powell, M. B., Sharman, S. J., Anglim, J. (2017). The relationship between children's age and disclosures of sexual abuse during forensic interviews. *Child Maltreatment*, 22(1), 79–88. <https://doi.org/10.1177/1077559516675723>.
- Makaruk, K., Włodarczyk, J. (2020). *Praktyka przesłuchiwania dzieci w Polsce. Raport z badania*. Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Obuchowska, I. (2004). Adolescencja. W: B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (1995). *Psychologia dziecka*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

FORENSIC INTERVIEW PRESCHOOL AGE CHILDREN – RESEARCH, STANDARDS, RECOMMENDATIONS

This analysis is related to the forensic interviewing of young children. It concerns the participation of younger children in the court procedure as a witness, with particular emphasis on their development opportunities. Multiple studies showing the experience of professionals interviewing minor witnesses. The inspiration was the results of a Polish study on interviewing young children, also conducted among people who interviewed children – judges and expert psychologists. The most important aspects of the development of a young child (in preschool age) and the psychological aspects of their functioning, which may allow or interfere with the process of their participation

in the court procedure, were analyzed. The experience of professionals so far, along with the standards of juvenile interviewing developed by the Empowering Children Foundation, allow for the selection of recommendations regarding taking up and including children in court procedures.

KEYWORDS

FORENSIC INTERVIEW, PRESCHOOL AGE, FORENSIC PSYCHOLOGIST, JUDGE, INTERROGATION ROOM

Cytowanie:

Włodarczyk, J., Klocek, J. (2021). Przesłuchiwanie małych dzieci. Badania, standardy, rekomendacje. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 20(1), 47–63.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

FUNDUSZ
SPRAWIEDLIWOŚCI

www.ms.gov.pl

Sfinansowano ze środków – Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości